



नवीन शैक्षणिक धोरणातील शिक्षक शिक्षण

सुदर्शन शिंदे

पुढच्या पिढीला घडवणाऱ्या शाळेतील शिक्षकांचा समूह तयार करण्यासाठी शिक्षक शिक्षण महत्त्वाचे आहे. शिक्षकांची तयारी ही एक अशी क्रिया आहे ज्यासाठी बहुविद्याशाखीय दृष्टीकोन आणि ज्ञान, स्वभाव आणि मूल्यांची निर्मिती आणि सर्वोत्तम मार्गदर्शकांच्या अंतर्गत सरावाचा विकास आवश्यक आहे. शिक्षकांना भारतीय मूल्ये, भाषा, ज्ञान, आचार-विचार आणि आदिवासी परंपरांसह परंपरा, शिक्षण आणि अध्यापनशास्त्रातील अद्ययावत प्रगतीतही पारंगत असले पाहिजे.



सर्वोच्च न्यायालयाने स्थापन केलेल्या न्यायमूर्ती जे. एस. वर्मा आयोगाच्या (२०१२) नुसार, बहुसंख्य 10,000 पेक्षा जास्त संस्था शिक्षक शिक्षणाचा प्रयत्नही करत नाहीत परंतु मूलतः पदवी विकत आहेत. आतापर्यंतचे नियामक आयोग प्रणालीतील गैरप्रकारांना आळा घालू शकले नाहीत किंवा गुणवत्तेसाठी मूलभूत मानके लागू करू शकले नाहीत आणि खरेतर या क्षेत्रातील उत्कृष्टता आणि नावीन्यपूर्ण वाढ रोखण्यासाठी नकारात्मक परिणाम झाला आहे. म्हणून, क्षेत्र आणि त्याच्या नियामक प्रणालीला, शिक्षकांच्या शिक्षण प्रणालीमध्ये मानके वाढवण्यासाठी आणि अखंडता, विश्वासाहता, परिणामकारकता आणि उच्च गुणवत्ता पुनर्संचयित करण्यासाठी, मूलगामी कृतीद्वारे पुनरुज्जीवन करण्याची नितांत गरज आहे.

अध्यापन व्यवसायाची प्रतिष्ठा पुनर्संचयित करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या सचोटी आणि विश्वासाहतेच्या पातळीत सुधारणा करण्यासाठी आणि पोहोचण्यासाठी, मूलभूत शैक्षणिक निकषांची पूर्तता न करणाऱ्या निकृष्ट आणि अकार्यक्षम शिक्षक शिक्षण संस्था (TEIs) विरुद्ध कठोर कारवाई करण्यासाठी नियामक प्रणालीला अधिकार दिले जातील, उल्लंघनाच्या उपायासाठी एक वर्ष दिल्यानंतर. 2030 पर्यंत, केवळ शैक्षणिकदृष्ट्या सक्षम, बहुविद्याशाखीय आणि एकात्मिक शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम लागू असतील.

शिक्षक शिक्षणासाठी बहुविद्याशाखीय इनपुट आणि उच्च-गुणवत्तेच्या सामग्रीमध्ये तसेच अध्यापनशास्त्रातील शिक्षण आवश्यक असल्याने, सर्व शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम संमिश्र बहु-विषय संस्थांमध्ये आयोजित केले जाणे आवश्यक आहे. यासाठी, सर्व बहुविद्याशाखीय विद्यापीठे आणि महाविद्यालये - शिक्षण विभाग स्थापन करण्याचे उद्दिष्ट ठेवतील, जे शिक्षणाच्या विविध पैलूंमध्ये अत्याधुनिक संशोधन करण्याबरोबरच, बी.एड. कार्यक्रम, मानसशास्त्र, तत्त्वज्ञान, समाजशास्त्र, न्यूरोसायन्स, भारतीय भाषा, कला, संगीत, इतिहास, साहित्य, शारीरिक शिक्षण, विज्ञान आणि गणित यासारख्या इतर विभागांच्या सहकार्याने. शिवाय, सर्व स्टँड-अलोन टीईआयना 2030

पर्यंत बहुविद्याशाखीय संस्थांमध्ये रूपांतरित करणे आवश्यक आहे, कारण त्यांना 4 वर्षांचा एकात्मिक शिक्षक तयारी कार्यक्रम ऑफर करावा लागेल.

4 वर्षांच्या एकात्मिक बी.एड. अशा बहुविद्याशाखीय HEI द्वारे ऑफर केलेले, 2030 पर्यंत, शाळेतील शिक्षकांसाठी किमान पदवी पात्रता बनेल. 4 वर्षांच्या एकात्मिक बी.एड. शिक्षणात तसेच भाषा, इतिहास, संगीत, गणित, संगणक विज्ञान, रसायनशास्त्र, अर्थशास्त्र, कला, शारीरिक शिक्षण इ. यासारख्या विशेष विषयातील दुहेरी-मुख्य समग्र बॅचलर पदवी असेल. अत्याधुनिक शिक्षणाच्या पलीकडे अध्यापनशास्त्र, शिक्षक शिक्षणामध्ये समाजशास्त्र, इतिहास, विज्ञान, मानसशास्त्र, बालपणीची काळजी आणि शिक्षण, मूलभूत साक्षरता आणि संख्याशास्त्र, भारताचे ज्ञान आणि त्याची मूल्ये/आचार/कला/परंपरा आणि बरेच काही यांचा समावेश असेल. HEI 4 वर्षांच्या एकात्मिक बी.एड. ज्या विद्यार्थ्यांनी आधीच एखाद्या विशेष विषयात बॅचलर पदवी प्राप्त केली आहे त्यांच्यासाठी 2 वर्षांची बीएड देखील चालवू शकते. १ वर्षांचा बी.एड. विशेष विषयात 4 वर्षांची पदवीपूर्व पदवी प्राप्त केलेल्या उमेदवारांसाठी देखील ऑफर केली जाऊ शकते. 4-वर्षे, 2-वर्षे, आणि 1-वर्षीय बीएडमध्ये उत्कृष्ट उमेदवारांना आकर्षित करण्याच्या उद्देशाने गुणवंत विद्यार्थ्यांसाठी शिष्यवृत्तीची स्थापना केली जाईल.

कार्यक्रम

HEI शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम ऑफर करतील हे सुनिश्चित करेल की शिक्षण आणि संबंधित विषयांमध्ये तसेच विशेष विषयांमधील तज्ञांची उपलब्धता. प्रत्येक उच्च शिक्षण संस्थेकडे जवळून काम करण्यासाठी सरकारी आणि खाजगी शाळांचे नेटवर्क असेल, जिथे संभाव्य शिक्षक विद्यार्थी-शिकवतील आणि इतर उपक्रम जसे की समुदाय सेवा, प्रौढ आणि व्यावसायिक शिक्षण इ. मध्ये सहभागी होतील. शिक्षक शिक्षणासाठी एकसमान दर्जा राखण्यासाठी, सेवापूर्व शिक्षक तयारी कार्यक्रमांमध्ये प्रवेश हा राष्ट्रीय चाचणी संस्थेद्वारे आयोजित योग्य विषय आणि अभियोग्यता चाचण्यांद्वारे केला जाईल आणि देशाची भाषिक आणि सांस्कृतिक विविधता लक्षात घेऊन प्रमाणित केले जाईल.

शिक्षण विभागातील प्राध्यापकांची व्यक्तिरेखा वैविध्यपूर्ण असणे आवश्यक आहे आणि अध्यापन/क्षेत्र/संशोधनाचा अनुभव अत्यंत मोलाचा असेल. शालेय शिक्षण उदा., मानसशास्त्र, बालविकास, भाषाशास्त्र, समाजशास्त्र, तत्वज्ञान, अर्थशास्त्र, आणि राज्यशास्त्र तसेच विज्ञान शिक्षण, गणित शिक्षण, सामाजिक विज्ञान शिक्षण, आणि भाषा शिक्षण यांच्याशी थेट संबंधित असलेल्या सामाजिक शास्त्रांच्या क्षेत्रातील प्रशिक्षण देणारी विद्याशाखा शिक्षकांचे बहुविद्याशाखीय शिक्षण बळकट करण्यासाठी आणि कठोरता प्रदान करण्यासाठी, शिक्षक शिक्षण संस्थांमध्ये कार्यक्रम आकर्षित केले जातील आणि ते टिकवून ठेवतील.

REFERENCES

1. (Source : [PDF](#) of NEP 2020 for New National Education Policy in Ministry of Education of India website.)
2. <https://shikshan.org/nep-2020/teacher-education/>
3. https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/NEP_Final_English_0.pdf